

Bir kukla insandan daha özgür olabilir mi?

Kaan EGEMEN

1960'lar ve 1970'lerde, hem bireysel hem de toplumsal özgürlüğün kısıtlanışını anlatmak için kullanılan kukla benzetmesi, John Gray'in de dikkatini çekmiş olmalı ki insanın özgürlüğünü ve özgürlüğün kısıtlanmasını ele aldığı kitabına 'Kuklanın Ruhu' adını vermiş

Özgürlük, geçmişe göre bugün daha bıçak sırtı bir durumda. Güvenliğin ağır basması, formal işgallerin yerini ekonomik yaptırım ve yalnızlaştırılmaların ya da tahakkümün alması, özgürlüğün altını oyuyor veya en azından onu öteliyor.

1960'larda ve 1970'lerde, hem bireysel hem de toplumsal özgürlüğün kısıtlanışını anlatmak için kullanılan kukla benzetmesi, John Gray'in de dikkatini çekmiş olmalı ki insanın özgürlüğünü ve özgürlüğün kısıtlanmasını ele aldığı kitabına

"Kuklanın Ruhu" adını vermiş. Seçme özgürlüğü ve seçmeme rahatlığını irdeleyen Gray, zaman zaman bakış açısını değiştirerek konuya tersten yaklaşım kimi kukulların etrafından dolanıyor.

İsyan ve inancın şekillenışı

Bir kukla insandan daha özgür olabilir mi? İnsan, zahmetsiz zarafetini kuklalara yükleyebilir mi?

Gray'in uzmanlaştığı sanat ve siyaset felsefesinin yanında Antik Yunan'dan Ortaçağ'a ve Modernizme kadar uzanan süreçte böyle tartışmalar yapıldı. Bugün sanallıkla gerçeklik arasında sıkışan insanla ilgili buna benzer düşünceler öne sürülüyor.

Kölenin, hükmetme kaygısıyla kişilik bölünmesi yaşayan efendiden daha özgür olduğu ve bunun genellikle göz ardı

edildiği düşünüldüğünde, kukla ile özdeşleşen kölenin bir bilgelige bürünebildiğine dair fikirler üretilmişti Antik Yunan'da. Seçme zorunluluğundan muafiyeti ise bu fikrin gerekçesi diye sunmuştu düşünürler.

Gray'in, kuklalar ve insanlar üzerinden girdiği özgürlük-inanç ve bağıllık-bağımsızlık gibi tartışma ve kavramlar; bireyin kat ettiği mesafeyi ya da ayağına takılan engelleri gözler önüne seriyor. Dertsiz tasası olanlardan kaotik evren tasavvuruna dek pek çok

BİR CÜMLE

Evet savaşlar değişti ama daha az yıkıcı hâle gelmedi.

özgürlük modeli ya da anlayışı ortaya koyan insan, isyan ve inançlarını da bunlara göre şekillendirdi.

Özgürlük ve beraberindeki riskler

Özgürlük algısı, iyi-kötü tanımlamaları, insanın kendisini gerçekleştirme ve aşma çabasıyla da ilintili. Gray'in hatırlattığı gibi bu, bilginin gücüyle doğal sınırları silme gayretinin bir yansıması. Bunu yaparken travma geçirme, akıl sağlığının sarsıntıya uğraması ya da gerçeklikten kopma gibi riskler de mevcut. Her ne olursa olsun, modern öğretimin aşladığı üzere, insan kendisini hep ilerlemeye adanmıştıktan kurtuluş (bu, kölelikten ya da karanlıktan sıyrılma diye de algılanabilir), kişinin tüm günahlarından arındığı ya da aklı her şeyin önüne geçirdiği bir duruma dönüşür. Daha doğrusu, insanın yer aldığı sahnede çok uzun zamandan beri oynanan oyun bu.

'Hiç bitmeyen savaş'

Gray, Hıristiyan öğretisinden mitlere, Azteklerden modern yaşam örnekleri ve edebiyat eserlerine dek büyük bir alanda gezinirken kaosu

kutsayan ve ondan kurtulmak isteyen iki farklı insanı gündeme getirip efendinin köleye hükmedişini ve kölenin efendiye başkaldırışını; çatışma kültürünü ya da ritüelini anımsatıyor. Oradan da günümüzün savaş "kültürü"ne uzanıp şöyle diyor: "Evet savaşlar değişti ama daha az yıkıcı hâle gelmedi. Savaş artık bir noktada barış görüşmelerine başlayabilecek iyi örgütlenmiş devletler arasındaki bir yarışma olmaktan çıkıp parçalanmış veya çökmüş devletlerde düzensiz silahlı birlikler arasında devam eden, kimsenin bitirmeye gücünün yetmediği, çok taraflı bir çatışma hâlini aldı." Şiddet ihracı, egemenlerin kendi topraklarından köleliği tamamen defetmesiyle de ilgili. Dolayısıyla Gray'in "hiç bitmeyen savaş" dediği şey biraz da bu.

İnsanı insan yapan şey

Öte yandan Gray, insanı insan yapan şeylerin başında özgür iradenin değil, kişilik bölünmesinin ve iç çatışmanın geldiğini söylüyor. Bir anlamda insan, kukla hâline getirdiği benliğini aşmak ya da üst modeller yaratmak için fırsat kollayarak evrime kanca atıp üstün kuklayı yaratmaya girişiyor. Böylece

zihinden gizemi kovma deneyimine ulaştığımızı söylüyor yazar. Bir bakıma kaçarken kendimize tutulunca yaşadığımız çelişki de derinleşiyor: Sağlam adımlar atan bir kukla olmak mı, yoksa tökezleyen insanların dünyasında yolumuzu bulmak mı?

Bu sorunun benliğimizde yarattığı gerilim hayli güçlü.

Özgür ve bağımsız mıyız?

Ekonomi, tüketimin devamı için üretimi şart koşar, kalıcılığı şüpheli barış için savaşlar öne sürülür ve insan kendini bir kalıptan diğerine sokarken özgürlükten ne kadar söz edilebilir?

Gray'in, kukla teorisi diye nitelenebilecek kitabındaki esas soru bu. Gösteri dünyası ve sanal ortamda savrulup duran bireyin,

ağzından düşürmediği özgürlük, Antik Yunan veya Modernizmin ilk zamanlarındakinden elbette çok farklı. Kendimize hikâyeler anlatırken özgür ve bağımsız olduğumuz yanılgısına kapılarak yaşayıp bunun böyle olmadığını ise belli bir zaman sonra geriye bakarak anlıyoruz.

